

ПЛАТИТЕ, ПРОДУКТИВНОСТА И ИНФЛАЦИЈАТА ВО МАКЕДОНИЈА

Додека инфлацијата расте во светот и во домашната економија, додека цените на електричната енергија, парното греење, храната имаат висок раст, додека се водат дискусиите за зголемување на минималната плата, главното прашање за кое е потребен одговор е дали повеќегодишниот раст на платите во Македонија беше и дали е одржлив.

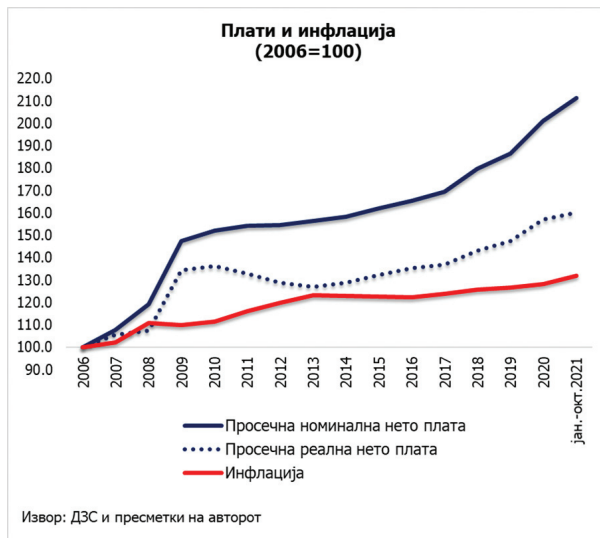
Зголемувањето на платите е убава вест за вработените и доколку е над растот на инфлацијата значи зголемување на реалната куповна моќ на вработените и можност за повисока приватна потрошувачка. Ако растот на платите иде паралелно со растот на инфлацијата, тогаш се задржува куповната моќ на вработените, но ако растот на платите е под растот на инфлацијата, доаѓа до намалување на куповната моќ и пониска приватна потрошувачка.

Од друга страна, растот на платите значи зголемен трошок за приватните фирми (и за буџетот кога станува збор за вработените во јавната администрација) зашто платите се најчесто најголем трошок за приватниот сектор покрај амортизацијата, трошоците за сировини и режиските трошоци. Ако растот на трошокот за плати не иде паралелно со растот на продуктивноста на трудот¹, односно ако платите растат забрзано, а продуктивноста стагнира или се намалува, тогаш фирмите се соочуваат со пониски добивки или пак и загуби. Во такви услови, трошоците за труд по единица производ² растат и имаат потенцијал да се одразат врз инфлацијата. Ова е едноставно од причина што приватните фирми работат за профити, а при вакви околности тие имаат две опции,

или да го намалат бројот на вработени или пак да извршат нагорна корекција на финалните цени – што пак значи разгорување на инфлацијата.

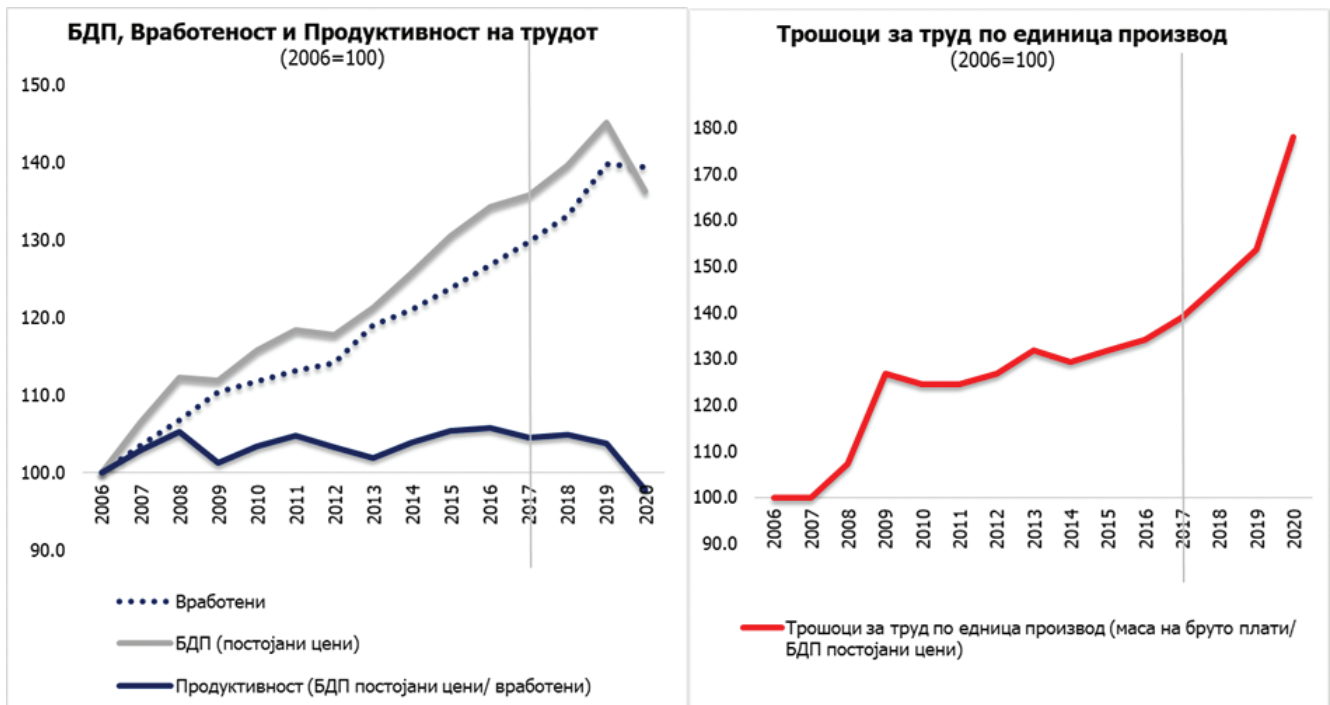
Но, што е продуктивност на трудот? Според дефиницијата на Меѓународната организација на трудот, продуктивноста на трудот 'е важен економски индикатор кој е тесно поврзан со економскиот раст, конкурентноста и животниот стандард во една економија'. Продуктивноста на трудот го претставува вкупниот обем на аутпут (мерен преку бруто-домашниот производ, БДП) произведен по единица труд (мерен преку бројот на вработени лица) во текот на даден временски референтен период. Индикаторот овозможува да се оцени нивото на БДП во однос на импутот труд со што се обезбедуваат општи информации за ефикасноста и квалитетот на човечкиот капитал во производниот процес во даден економски и социјален контекст, вклучително и со други комплементарни инпути и иновации кои се користат во производството. Оттука растот на продуктивноста на трудот се смета за клучен показател за конкурентноста и суштински двигател на промената на животниот стандард. Всушност, само економиите кои успеваат истовремено да го одржат вработувањето и растот на продуктивноста ќе го зголемат БДП по глава на жител и ќе го одржуваат на долг рок.

И каква е состојбата во македонската економија? Како главно политичко достигнување на тековната влада е растот на просечната нето-плата по вработен во Македонија, која од 22 342 денари во 2016 година се зголеми на 27 184 денари во 2020 година или кумула-

тивно за 21,7 %. За споредба, во периодот од 2006 до 2016 година просечната нето-плата по вработен е зголемена за 65,3 % или од 13 518 денари на 22 342 денари. Или поконкретно, во 131 месец³ на владеење на претходната влада просечната нето-плата е зголемена за 66,3 %, додека за 52 месеца⁴ владеење на тековната влада нето-платата е зголемена за 27,8 %, што и во двата случаја е месечен просечен раст од 0,5 %. Главниот аргумент на тековната влада, занемарувајќи ги пазарните фактори, е дека законското зголемување на минималната плата повлече зголемување на платите во сите сектори на економијата. Минималната просечна нето-плата од 2016 година до 2021 година порасна за 50,7 %, односно од 10 080 денари на 15 194 денари. Сепак, растот на платите во економијата не е исклучиво рефлексивна на владината политика за таканаречениот минималец. Пазарот на труд е динамична категорија, односно понудата и побарувачката за работна сила се главните детерминанти на растот на платите (цената на трудот). Демографските промени, односно иселувањето на квалификувана работна сила придонесува за пониска понуда на труд во некои сектори при стабилна побарувачка (на пример во услужен сектор, здравство, технички или занаетчиски дејности), додека зголемената побарувачка кај другите дејности (пр. информации и комуникации или ИКТ-секторот) е главен фактор за раст на платите. Како и да е, оваа анализа нема цел да ги истражува ниту презентира структурните промени на пазарот на труд, туку има цел да покаже дали растот на платите во претходниот период беше и дали ќе биде одржлив.

Во последните неколку години растот на номиналната нето-плата по вработен беше значајно повисок од растот на инфлацијата, што услови зголемување на реалната куповна моќ на вработените (раст на реалната нето-плата). Но, со разгорувањето на инфлацијата реалниот раст на платата забавува (за десет месеци од 2021 година изнесува 2,6 % наспроти 5,6 % во 2020 г. или 3,1 % во 2019 г.). Тоа е причината зошто населението чувствува дека има потреба од нагорна корекција на платите или од замрзнување на цените на потрошувачите (финалните цени). Ваквата реакција на населението е очекувана особено во услови на позначаен раст на трошоците за исхрана и за домување (електрична енергија, гас, парно греење, нафта). Но, прашањето е дали фирмите имаат потенцијал за нагорна корекција на платите на вработените, односно дали имаат доволно производство и негова реализација за покривање на потенцијалното зголемување на трошоците за плати. Ова особено доаѓа до израз во новите околности кога фирмите се соочуваат и со раст на останатите трошоци на производство како оние за сировините, вклучително и за набавка на енергенци (електрична енергија, гас). Уште повеќе загрижува фактот што повеќегодишниот раст на номиналните плати не беше одржлив за фирмите, односно трошоците за труд по единица производ растеа интензивно при раст на бруто-платите и пад на продуктивноста и пред кризата со ковид-19 која само ги засили негативните трендови. Така трошоците за труд по единица производ во 2020 година во однос на нивото од 2016 година се повисоки за 35 %, што е висок раст ако споредиме дека за десет години (2006 – 2016) нивниот раст беше 34 %. Растот се интензивираше од 2017 година наваму, во услови на позначаен раст на просечните бруто-плати (како целосен трошок на фирмите за вработените) и пад на продуктивноста. Просечната бруто-плата по вработени од 2016 до 2020 година е зголемена кумулативно за 23,6 %, додека продуктивноста на трудот е намалена за 7,6 %. Продуктивноста на трудот со исклучок на 2018 година во секоја година имаше намалување, додека во претходниот период од 2006 – 2016 година таа беше зголемена за 5,8 % при две кризи, глобалната финансиска криза и должничката криза во еврозоната. Но, и во овој десетгодишен период растот на продуктивноста на трудот е низок и посочува на

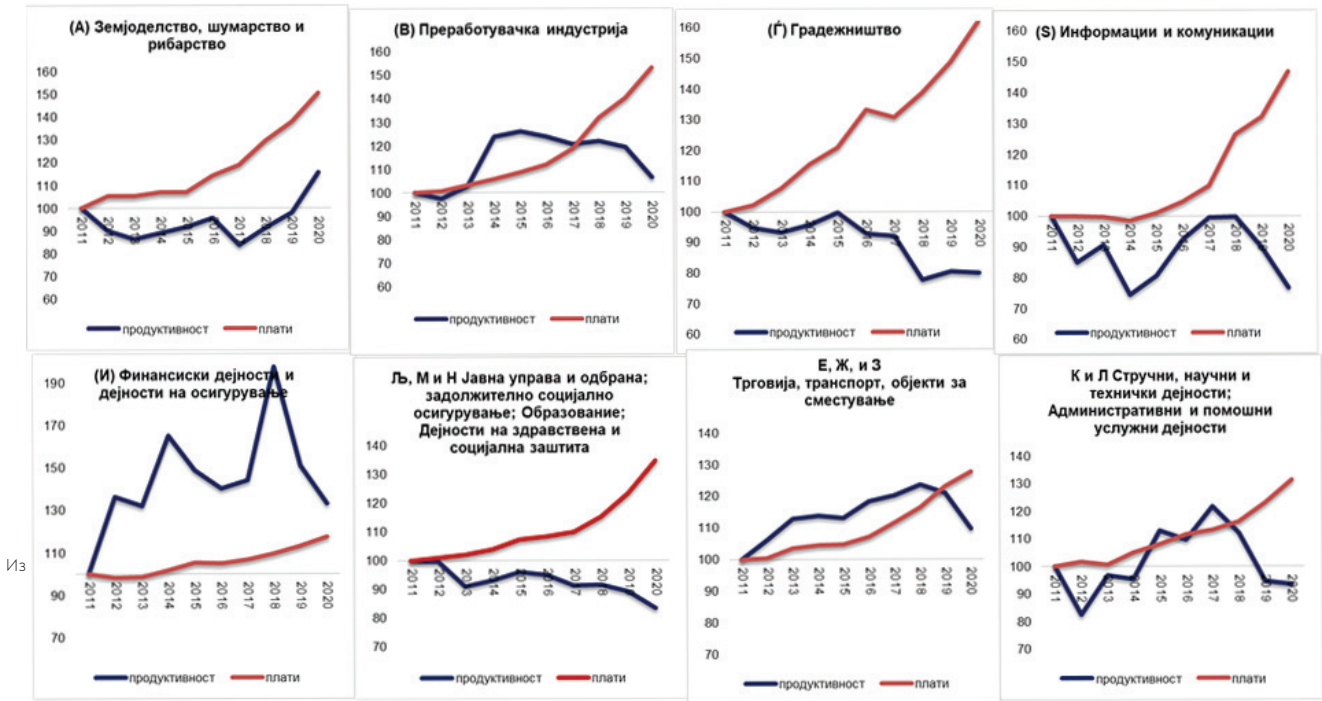
многу нерешени проблеми. Или ако се исклучи 2020 година во која ударот врз економијата од пандемијата со ковид-19 беше голем, тогаш намалувањето на продуктивноста од 2016 – 2019 година изнесува 2,0 %. Ваквиот начин на зголемување на платите кој не е проследен со раст на продуктивноста (односно е проследен со пад) веќе создаваше притисок врз зголемување на финалните цени – инфлацијата и пред најновиот ценовен шок.

По одделни дејности најголемо зголемување на трошоците за труд по единица производ 2016 – 2020 година има во: информации и комуникации, преработувачка индустрија, градежништво, јавен сектор и трговија (со транспорт, објекти за сместување и сервисни дејности со храна). Во сите овие дејности бруто-платите растеа со забрзано темпо, додека продуктивноста се намалуваше и е под нивото од 2016 година. Со исклучена 2020 година, во периодот 2016 – 2019 година единствено нема кумулативен пад на продуктивноста кај дејностите трговија (со транспорт, објекти за сместување и сервисни дејности со храна), финансиските дејности и земјоделството. Растот на трошоците за труд по единица производ во дејноста информации и комуникации при поинтензивен раст на бројот на вработени од растот на додадената вредност можеби посочува на зголемување на неформалноста кај

оваа дејност (нерегистрирана додадена вредност). Од друга страна, во преработувачката индустрија, градежништвото и трговијата, растот на трошоците за труд по единица производ е во корелација со растот на минималната плата имајќи предвид дека најголем дел од вработените со минимални плати се во овие дејности. За јавниот сектор јасен е рачекорот меѓу континуираното намалување на продуктивноста (поголемо вработување од испорачување на додадена вредност) и политичката желба за задоволна јавна администрација (раст на плати).

Дали некој посочуваше за растот на трошоците за труд по единица производ? Дека ќе има зголемување на трошоците за труд по единица производ посочуваше Меѓународниот монетарен фонд (ММФ) во извештајот за Македонија од јануари 2019 година. Според ММФ, „големите зголемувања на минималната плата би можеле да ги зголемат трошоците за труд по единица производ со негативни ефекти врз конкурентноста на нискоквалификуваните трудоинтензивни сектори, особено со оглед на стагнантниот раст на продуктивноста“. ММФ посочи дека зголемувањето на минималната плата може да влијае на општото ниво на платите во економијата и дека има потенцијал да ја зголеми неформалноста. Притоа укажаа дека соодносот на минимална и просечна пла-

Продуктивност и бруто плати по одделни дејности (2006=100)

та во Македонија (од 49 проценти) е на критичниот праг над кој дополнителното зголемување на минималната плата ќе има негативни ефекти врз вработувањето на младите и неквалификуваните работници.

Што со продуктивноста? Според најновите податоците за 2021 година од Меѓународната организација на трудот, Македонија е на 78-то место во светот од вкупно 185 земји според продуктивноста на трудот⁵. Први на листата се Луксембург, Ирска, Сингапур, САД и Швајцарија. Продуктивноста на трудот во Македонија е само 16 % од онаа на Луксембург, 30 % од онаа во САД или само 35 % од онаа во Германија. Ниската продуктивност е идентификувана од многу меѓународни институции како фундаментален проблем кој го кочи економскиот раст на Западен Балкан, вклучително и на Македонија. Ниската продуктивност на трудот е одраз на сите недостатоци во домашната економија за кои се говори со декади, а малку се

работи. Ова вклучува подобрување на квалитетот на работна сила (реформи во образование и стекнување на вештини), повисоки домашни и странски инвестиции (зголемување на состојбата на капитал), креирање на стабилни и квалитетни институции (владеење на право и искоренување на корупцијата) и креирање на предвидливо деловно опкружување (квалитетни закони и јавни услуги). Но, политичарите трчаат да испорачаат нешто што на краток рок ќе креира социјална стабилност, а на долг рок тоа значи нарушување на пазарните механизми и само продолжување на агонијата во која се наоѓаме. Суштинските реформи се болни, непопуларни, но на крајот исплатливи за државата и за идните генерации. Тачер ќе рече: „Ако само зацрпавте да бидете допадливи, тогаш сте подготвени на компромиси за што било и во секое време, а ништо не би постигнале.“ Кај нас ова важи како во политиката, така и во економијата. ■

¹Продуктивноста на трудот се пресметува како сооднос помеѓу додадената вредност по постојани цени и бројот на вработени по сектори. На ниво на цела економија, продуктивноста на трудот во анализата е пресметана како БДП по постојани цени во однос на вкупниот број на вработени.

²Трошоците за труд по единица производ се пресметуваат како сооднос на маса на бруто плати и БДП по постојани цени (реален БДП) или како сооднос на просечна бруто плата и продуктивноста.

³Висок раст на просечната бруто и нето плата по вработен има во 2009 година. Според податоци од ДЗС просечната бруто плата беше повисока за 14,1%, додека просечната нето плата за 24% на годишна основа. Во 2009 година се воведо концептот на бруто плата, односно се вклучија надоместоците за превоз и храна во основицата на која се плаќа персоналниот данок. Воедно, оптоварувањето на бруто платата со придонеси од 32,7% во 2008 година се намали на 28,4% во 2009 година. Во претходните две години се воведо рамниот данок и се намали даночната стапка кај персоналниот данок на доход прво на 12% во 2007 година и на 10% во 2008 година.

⁴Заклучно со октомври 2021 година до кога има податоци за просечна нето-пата.

⁵Мерена како БДП по работен час (БДП по постојан 2017 меѓународен долар, метод на паритет на куповна моќ).